

ФРАНЦИЯ И ИЗНОСЪТ НА ВЪЛНА ОТ БЪЛГАРСКИТЕ ЗЕМИ ПРЕЗ XVIII в.

ПЛАМЕН МИТЕВ

Рецензент: *доц. Д. Цанев*

Редактор: *Мария Велева*

Катедра по История на България

Пламен Митев. ФРАНЦИЯ И ЭКСПОРТ ШЕРСТИ ИЗ БОЛГАРСКИХ ЗЕМЕЛЬ
В XVIII ВЕКЕ

В представленной работе сделан опыт дополнить представления о развитии хозяйственных контактов Франции с болгарскими землями в XVIII-ом веке. На фоне французской торговли с Левантом, в которую активно включаются балканские провинции Османской империи, выделяется развитие экспорта шерсти из Балканского полуострова и в частности из болгарских земель. Прослеживается организация динамики этой торговли, раскрывается ее влияние на болгарское общественно-экономическое развитие в 18 столетии.

Plamen Mitev. FRANCE AND THE EXPORT OF WOOL FROM
THE BULGARIAN LANDS IN 18 c.

In the presented paper I have made an attempt to fulfil our knowledge about the development of economic contacts of France with the Bulgarian lands in the 18 c. On the background of the French trade in Levant, in which the Balcan provinces of the Ottoman Empire, took an active part we can trace the development of the export of wool from the Balcans particularly of the Bulgarian lands. The organisation and the dynamics of this trade are traced and it's influences upon the Bulgarian social and economical development in the 18 c. are revealed.

В голямата тема за развитието на френската търговия в Леванта през XVIII в. износът на вълна от българските земи е частен въпрос, на който в историческата книжнина не е отделяно специално внимание. В изследванията върху търговските контакти на Франция с Османската империя, от Масон до Романо и Зворонос, Пари и Мантран¹, различните автори подчертават значението на тази суровина за текстилното производство на западноевропейските страни и отбелязват нейното присъствие във вносно-износните листи на почти всички средиземноморски пристанища. Но поради това, че в тези изследвания акцентът се поставя върху общата организация и развитие на френската търговия в Леванта, въпросът за износа на вълна от българските земи остава неизяснен докрай.

Решаването на посочения въпрос според нас ще ни позволи: първо — да оценим реално значението на разглеждания артикул в търговската политика на европейските партньори на Османската империя и в частност на Франция, която заема през XVIII в. господстващи позиции в левантийската търговия; второ — да разкрием динамиката в развитието на френската търговия с вълна през XVIII в.; трето — да осветлим отношението на Високата Порта към тази търговия и четвърто — да намерим мястото на българските земи в търговията с вълна с оглед на цялостните търговски контакти на българите с Франция и на начеващите през осемнадесетото столетие ранновъзрожденски процеси в българското общество.

Развитието на търговията с вълна в Османската империя се благоприятства от значителното и традиционно присъствие на скотовъдството в стопанския живот на Балканите, а големите нужди от овче месо за обезпечаване на еничарския корпус и многобройното градско население, особено в столицата и Одрин, допълнително обуславят разрастването на овцевъдството и свързания с него добив на вълна.

До края на XVII в. вълна от Османската империя и в частност от българските земи се изнася чрез посредничеството на Дубровник, но не в големи количества и предимно за италианските манифактурни центрове². През XVIII в., възползвайки се от първенстващата си роля в левантийската търговия, Франция насочва активно своите търговски интереси към износа на вълна и през цялото столетие тя е един от основните износни продукти на френските колонии в големите пристанищни центрове на Османската империя. Сведения за това намираме в ежегодните отчети на френските консули в Леванта и в обобщаващите справки на Търговската Камара в Марсилия до Кралския съвет³. Показателни в това отношение са и материалите от няколко цялостни проверки на състоянието на френската търговия в Леванта, извършени по инициатива на Търговската Камара и кралското правителство.

През 1750 г. например френският посланик в Константинопол Дезальор свиква общо събрание на френските търговци в столицата, за да се обсъди

¹ Masson, P. Histoire du commerce français dans le Levant au XVIIIe siècle. Paris, 1911; Paris, R. Histoire du commerce de Marseille. t. 5. Paris, 1957; Svoronos, N. Le commerce de Salonique au XVIIIe siècle. Paris, 1956; Mantran, R. La transformation du commerce dans l'Empire Ottoman au XVIIIe siècle. — In: L'Empire Ottoman du XVIe au XVIIIe siècle. Administration, économie, société. London, 1984, 220—235.

² Сакъзов, Ив. Стопанските връзки между Дубровник и българските земи през 16 и 17 столетие. С., 1930; Вечева, Е. Търговията на Дубровник с българските земи (XVI — XVIII в.). С., 1982, 177—179, и др.

³ Документите се съхраняват във Френския национален архив (Archives Nationales) в серията Affaires Etrangères. Barbarie et le Levant (по-нататък AN — AEB). Част от тях са микрофилмирани и са включени в сборките на ЦДИА.

състоянието на търговията през последните 20 — 30 години и да се очертаят перспективите за нейното развитие. Резултатите от обсъжданията са изложени в мемоар, изпратен на 25. I. 1751 г. до кралския министър⁴. Според мемоара първо място във френския износ заема вълната.

Три години по-късно, през 1753 г., Монтаран изготвя обобщаващ доклад за Френската търговия в Леванта⁵. Изнасяните от Османската империя стоки той разделя на няколко групи и независимо от личните си предпочитания към хранителните стоки, признава, че най-значителен е делът на вълната и памука.

Барон дьо Тот, изпратен да инспектира през 1777—1779 г. френските левантийските колонии, също определя вълната и памука като основни износни продукти от Османската империя⁶.

Пиер Масон, автор на най-авторитетната и до наши дни история на търговията в Леванта през XVII и XVIII в., с богат фактологически материал доказва, че най-голям дял във френския износ от Османската империя заемат текстилните суровини (памук, вълна, коприна и някои техни производни)⁷. Но въз основа на анализа на паричните стойности на внасяните в Марсилия стоки той достига до извода, че вълната, макар и да присъствува трайно в левантийската търговия на Франция, не бележи такова развитие, като памука. Авторът търси основната причина в качеството на вълната, изнасяна от Османската империя, която не отстъпвала на предпочитаната от френските производители испанска вълна⁸.

Посочените изводи на П. Масон влязоха трайно в научната литература и се прилагат почти безкритично в изследванията по стопанската история на Европейския Югоизток. С оглед обаче на въпроса за мястото на българските земи в голямата левантийска търговия се налагат някои уговорки при използване на събраната от Масон историческа информация.

Първо — целта на Масон е да разкрие организацията и количествено-качествената характеристика на левантийската търговия с оглед развитието на френското стопанство през XVII и XVIII в. В този смисъл предлаганите от него данни за вноса и износа на Франция не могат да ни очертаят реалните и търговски контакти с една или друга провинция на империята и в частност с българските земи.

Наистина Масон подчертава, че най-много вълна се произвежда в европейските провинции на Османската империя⁹ и че за константинополските търговци вълната, кожите и восъкът идват от България¹⁰. Но зад обобщените данни, извлечени от годишните отчети на консулствата и Търговската Камара, трудно се долавят конкретните измерения на стопанските връзки с отделните балкански провинции на Османската империя. Такава информация може да се получи само при внимателен анализ на френската търговия във всяка отделна колония и специално за българските земи в Константинопол, Солун, Кавала и Одрин.

Второ — крайните изводи на значението на различните стоки във френския износ Масон прави въз основа на анализа само на техните парични стойности. Подобен подход позволява да се преувеличи делът на по-скъпите

⁴ AN — AEB^I 429.

⁵ AN — AEB^{III} 190 Rapport fait au Bureau du commerce.

⁶ AN — AEB^{III} 233 Mission de Tott (1777—1779).

⁷ Masson, P. Histoire du commerce. . . , p. 432.

⁸ Пак там, 439 — 440.

⁹ Пак там, с. 441.

¹⁰ Пак там, с. 613.

стоки за сметка на стоките с по-ниска стойност, без да се отчете тяхното тегловно съотношение. При това цените на едни и същи стоки в различните пристанища на Османската империя са различни и често варират. Общите парични стойности са функция на една сложна стопанска конюнктура¹¹ и следователно не могат да бъдат точен показател на реалното място и значение на отделните артикули във вносно-износната политика на Франция на Балканите през XVIII в.

Трето — целесъобразно е количествените показатели, привеждани в отчетите на консулствата и Търговската Камара, да не се абсолютизират, тъй като цифровите данни не са достатъчно прецизни и понякога за едни и същи години в официалните документи на различните френски представителства в Леванта се посочват различни цифри.

Част от посочените изводи са отчетени от Робер Пари, автор на пети том от многотомната история на търговията на Марсилия, който обхваща края на XVII и целия XVIII в.¹² В основни линии Р. Пари следва постановките на Масон и също достига до извода, че текстилните стоки са най-търсени от френските търговци в Османската империя¹³. Според посочените от него данни за целия XVIII в. паричната стойност на изнасяната от Османската империя вълна нараства 3,06 пъти и в годините преди революцията достига средно по 2 257 000 ливри, а стойността на изнасяния памук се увеличава 8,37 пъти и между 1785—1789 г. средногодишната сума е 12 792 000 ливри¹⁴.

За разлика от Масон, Пари привежда и сведения за теглото на изнасяните текстилни суровини. Това позволява по-обективно да откроим мястото на отделните продукти в общия износ¹⁵ на Франция от Османската империя¹⁶ (табл. 1).

Таблица 1

Години	Памук		Вълна	
	парична стойност, в ливри	тегло, в кинтали	парична стойност, в ливри	тегло, в кинтали
1700 — 1702	1 303 000	21 262	737 000	30 598
1717 — 1721	—	34 551	—	26 123
1736 — 1740	—	—	—	24 551
1750 — 1754	1 924 000	56 403	911 000	33 771
1786 — 1789	2 939 000	106 784	2 257 000	54 048

Ако изобразим графично цитираните данни, ще доловим по-ясно и наличието на една вътрешна динамика във френския износ на вълна и памук от Османската империя (фиг. 1).

¹¹ Беров, Л. Движението на цените на Балканите през XVI — XIX в. и европейската революция на цените. С., 1976.

¹² Paris, R. Histoire du commerce...

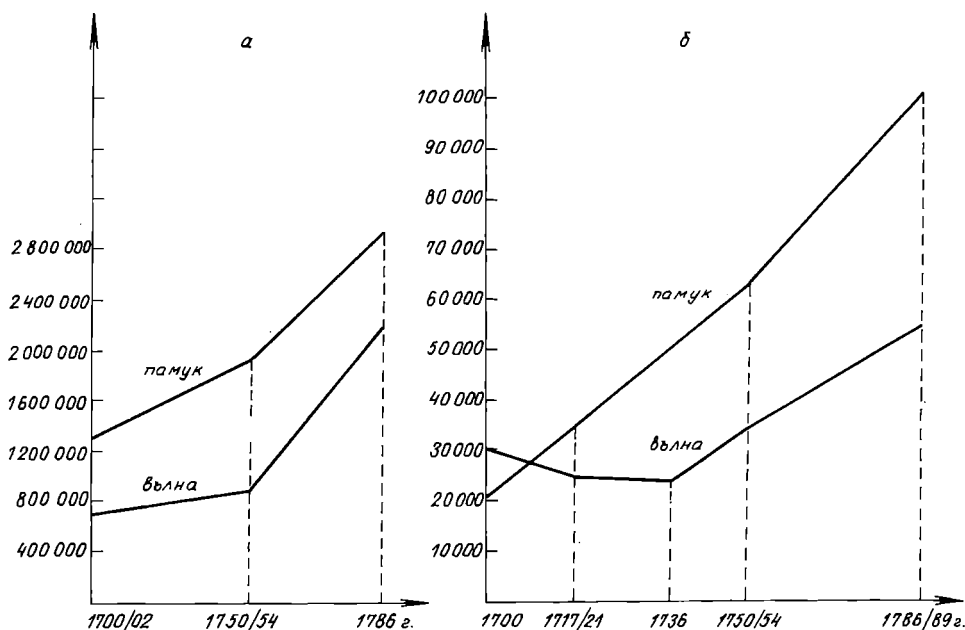
¹³ Пак там, 515 — 519.

¹⁴ Пак там, с. 505, 510 — 519.

¹⁵ Пак там, с. 511 (бел. № 1 под линия), 514.

¹⁶ Пак там, с. 516 (бел. № 4 под линия).

Горната картина обаче отново не ни дава отговор на въпроса за връзката на френската търговия с българските земи, защото подобно на Масон, Р. Пари не си поставя за цел да разкрие в детайли спецификата на стопанските контакти на Франция с отделните османски провинции.

Фиг. 1. Съотношение на изнасяните от Османската империя вълна и памук през XVIII в. за Марсилия

а) според паричната стойност, в ливри
б) според теглото, в кинтали

Единствено гръцкият изследовател Зворонос¹⁷ е направил досега сполучлив опит да покаже по-конкретно развитието на френската търговия в един отделно взет регион на Османската империя. Проследявайки дейността на френската колония в Солун, той въвежда богат фактологически материал и съумява да очертае динамиката на френската търговия с вълна в тази част на Балканския полуостров за целия XVIII в.

Анализът за количествените показатели на цената и теглото на изнасяните текстилни суровини от Солун, за периода до 1797 г., разкрива, че постепенно и едва през втората половина на века първенстващо значение на френския износ от Солун придобива памукът, който измества вълната на втори план.

Според Зворонос само една малка част от вълната, която се изнася за Марсилия от Солун, идва от българските земи. Той изрично подчертава, че преобладаващото количество от вълната, произвеждана от българското население, се изнася чрез Дубровник, Анкона и Дурацо към Венеция и Виена или направо към Австрия¹⁸.

¹⁷ Svoronos, N. Le commerce de Salonique au XVIIIe s. Paris, 1956, 239 — 242.

¹⁸ Пак там, 239 — 242.

Липсата на специални изследвания върху развитието на френската търговия в останалите големи центрове на Османската империя — Константинопол, Смирна и Одрин, доведе до известно абсолютизиране ролята на Солун като главно експортно средище за българските земи в посока към Франция. В литературата по стопанска история на Възраждането¹⁹ основните изводи на Зворноос за структурата на френския износ бяха възприети и приложени спрямо всички български земи и постепенно се затвърди представата, че през XVIII в. за търговските контакти на българите с Франция най-голямо значение има износът на памук.

Съхраняваните в Националния архив в Париж документи на френските дипломатически представителства в Леванта²⁰ позволяват посочените по-горе празноти в изследванията върху развитието на френската търговия в Европейския югоизток да бъдат попълнени в общи линии. Съпоставянето на извлечената от тези документи цифрова информация на френската търговия в различните османски провинции ще даде възможност за по отчетливо разкриване на стопанските контакти на българските земи с Франция на фона на общоимперската търговия със Западна и Централна Европа. За илюстрация ще приведем конкретните данни за търговията с вълна и памук през втората половина на XVIII в. в Солун, Кавала, Одрин, Константинопол и Смирна (табл. 2)²¹:

Таблица 2

Година	Вълна		Памук			
	тегло в кинтали	стойност в ливри	% от общия износ	тегло в кинтали	стойност в ливри	% от общ. изн.
1	2	3	4	5	6	7
1756						
Константинопол	7542	298945	68,17%	43	21715	4,95%
Солун	9894	295762	43,17%	4508	247808	36,17%
Смирна	19411	987393	13,30%	41388	2877375	42,66%
1758						
Конст.	6508	288761	93,26%	—	—	—
Солун	4291	145781	83,93%	319	19152	11,03%
Смирна	12414	517171	19,14%	10542	1843651	68,25%
1762						
Конст.	12549	476847	68,04%	2098	220019	31,39%
Солун	1447	65101	36,59%	—	—	—
Смирна	3659	11324	0,31%	18007	2334231	64,81%

¹⁹ История на България. Т. 5. С., 1985, 70 — 71; Стопанска история на България 681 — 1981. С., 1981, и др.

²⁰ В Националния архив се съхраняват консулските отчети от Константинопол, Кавала, Солун, Дурацо, Дубровник, Смирна и др., и годишните статистически отчети на Търговската камара в Марсилия.

²¹ Цитираните данни са извлечени от AN — AEB^{III} 271 — AEB^{III} 277

1	2	3	4	5	6	7
1763						
Конст.	4112	148023	24,35%	70	6277	1,03%
Солун	9242	415907	32,98%	79	6732	0,53%
Смирна	10503	378111	4,85%	39770	4623423	59,30%
Общо внесени в Марси- лия от всички османски провинции	55360	1736932	8,24%	70065	8017167	38,02%
1764						
Конст.	10910	405485	24,34%	574	56336	3,38%
Солун	10319	412753	33,95%	1537	153732	12,64%
Смирна	19045	742768	8,62%	43941	5201419	60,38%
Общо в Марс.	51855	1847540	8,39%	69193	8017071	36,39%
1766						
Конст.	7079	287141	36,83%	130	19138	2,45%
Солун	16516	743235	28,70%	6559	603096	23,29%
Смирна	23848	835750	7,88%	47320	6487367	61,13%
Общо в Марс.	55636	2084686	8,36%	62831	8225645	32,18%
1767						
Конст.	5728	229119	27,36%	13	7860	0,94%
Солун	17050	681994	18,17%	5809	512855	13,66%
Смирна	21266	744293	7,42%	58050	7373160	73,55%
Общо в Марс.	61863	2168410	8,27%	74775	9309017	35,51%
1768						
Конст.	4606	127279	24,27%	209	14650	2,79%
Солун	21270	1169864	32,56%	4757	394046	10,98%
Смирна	25306	1012220	9,41%	46343	5262586	48,94%
Общо в Марс.	59458	2546276	9,13%	73376	8159221	29,26%
1769						
Конст.	5610	280490	27,03%	—	—	—
Солун	27431	1645843	40,81%	10944	692365	17,17%
Смирна	22765	1024423	13,36%	29755	3036291	39,59%
Общо в Марс.	71698	3465234	12,78%	56968	5341685	19,70%
1770						
Конст.	14834	741716	57,75%	499	35305	2,75%
Солун	15897	874354	34,46%	12383	826431	32,57%
Смирна	18768	938421	12,08%	36482	3974346	51,15%
Общо в Марс.	53482	2663119	10,80%	75065	6977094	28,29%
1771						
Конст.	27765	1388235	55,15%	1	144	0,001%
Солун	23109	1155445	24,46%	30843	2165980	45,85%
Смирна	12288	552975	8,19%	32912	4158838	62,00%
Общо в Марс.	72136	3354184	11,24%	81771	7890604	26,44%
1772						
Конст.	11494	451433	24,87%	—	—	—
Солун	12879	635644	13,95%	19073	1335104	29,30%
Смирна	14333	613103	8,91%	26273	3202746	46,57%
Общо в Марс.	47818	1950135	7,46%	61894	5825184	22,28%

1	2	3	4	5	6	7
1774						
Конст.	11103	555171	30,08%	89	6248	0,56%
Солун	10918	600525	11,81%	26693	1616893	31,80%
Смирна	7682	384074	4,56%	50869	5285651	62,81%
Общо в Марс.	44984	2052946	7,48%	82590	7384698	26,90%
1776						
Конст.	9198	413930	33,77%	1550	155045	12,65%
Солун	3569	107074	3,80%	35980	2155510	76,51%
Смирна	12353	370585	3,72%	59830	5804873	58,24%
Общо в Марс.	37416	1273846	5,24%	110779	9295559	38,20%
1778						
Конст.	14554	627055	56,79%	—	—	—
Солун	15812	948700	37,43%	9831	836356	33,00%
Смирна	13807	536111	7,88%	274946	4194638	61,50%
Общо в Марс.	87714	3449821	16,09%	297655	6762758	31,55%
1780						
Конст.	2332	79718	12,12%	4261	426146	64,77%
Солун	11775	639963	25,32%	17061	1620819	64,13%
Смирна	19582	736830	6,77%	49630	6072265	55,77%
Общо в Марс.	37061	1543782	7,07%	82643	9546233	43,74%
1783						
Конст.	6864	260547	42,29%	—	—	—
Солун	16577	596761	31,67%	6599	70644	3,75%
Смирна	34806	990915	7,99%	56283	6611838	53,31%
Общо в Марс.	78840	2466048	7,16%	122375	13526385	39,26%
1785						
Конст.	22435	756758	30,33%	3119	328979	13,18%
Солун	7042	295584	10,77%	13594	1524177	55,54%
Смирна	17195	668820	5,00%	68633	8579540	64,16%
Общо в Марс.	56746	2014522	5,86%	113238	13569779	39,47%

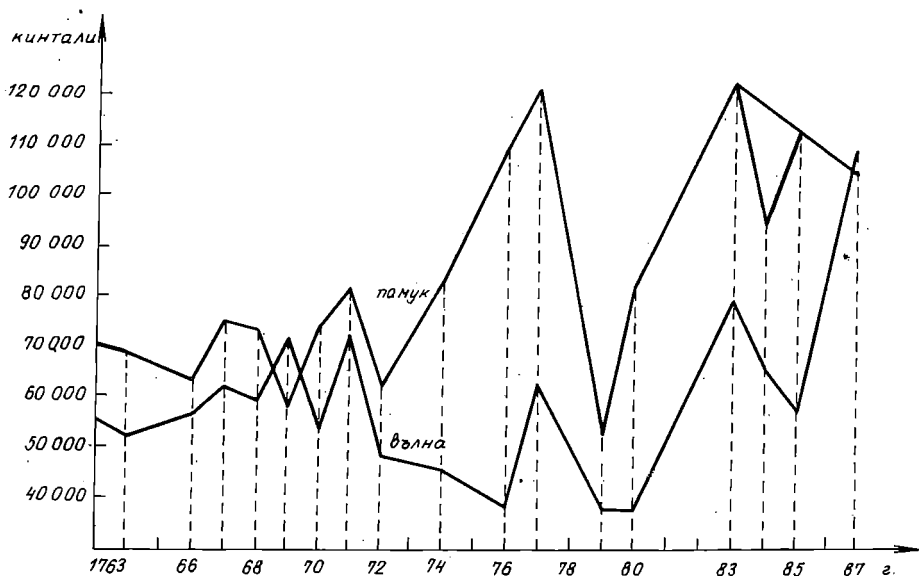
Какви изводи могат да се направят от посочените количествени показатели?

Първо — на фона на общата за века тенденция на разрастване на френската търговия с вълна и памук се забелязват и години на силни колебания. Те са причинени от политическата и стопанската конюктура в Османската империя, в Леванта и в света изобщо. Основен задържащ фактор са дългогодишните войни, в които се вплита както Франция, така и Османската империя. Към тях трябва да се прибави и липсата на сигурност за търговията в Средиземно море, силната междудържавна конкуренция и др.

Второ — видимо е преимущество на памука пред вълната в общия внос на текстилни суровини от Леванта в Марсилия. Но за търговските колонии на Франция на Балканите — Константинопол, Солун, Одрин и в Морея, съотношението между износа на вълна и памук, за по-голямата част от XVIII в., е в полза на вълната. През втората половина на века памукът става основен износен продукт само за Солун, което се обяснява с разширяване на памукопроизводството в Македония.

Трето — през целия период на османското владичество особено важно значение за българското стопанство, като потребител и като дебуше към европейската търговия, има Константинопол. Значителна част от продукцията на българските земи е привличана под различни форми от френските търговски къщи в Константинопол и включвана в техния търговски оборот с Марсилия. Анализът на изворовите податки показва недвусмислено, че основният износен артикул на френските търговци от Константинопол през XVIII в. е вълната. Традиционно износът на памук е нищожен, а нерядко такъв изобщо липсва. Подобна е картината и за износа от Одрин, независимо че тази колония е закрыта през втората половина на века. Направеният извод е важен, тъй като ще се установи, че сумарно за българските земи най-голям дял във френската търговия има вълната, а не памукът.

Посочените по-горе изводи могат да бъдат добре илюстрирани в няколко схеми (фиг. 2, 3, 4).

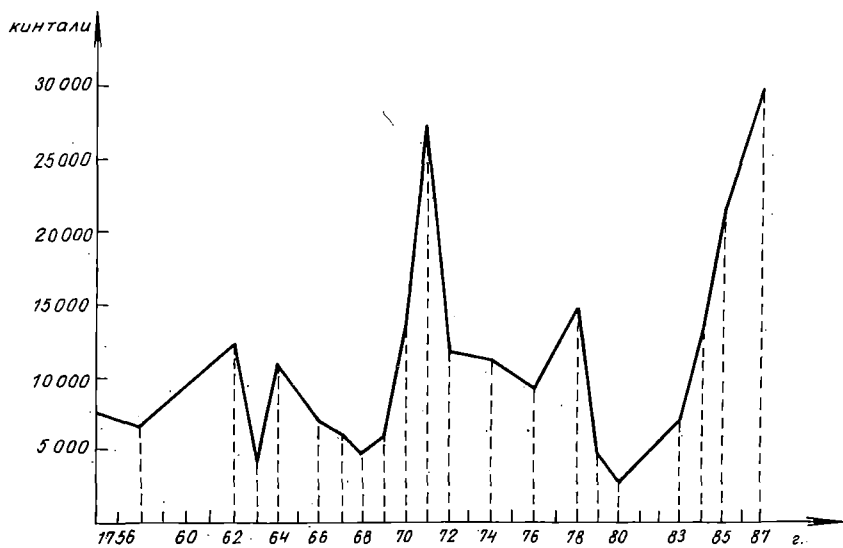

Фиг. 2. Внос на вълна и памук в Марсилия от Леванта изобщо

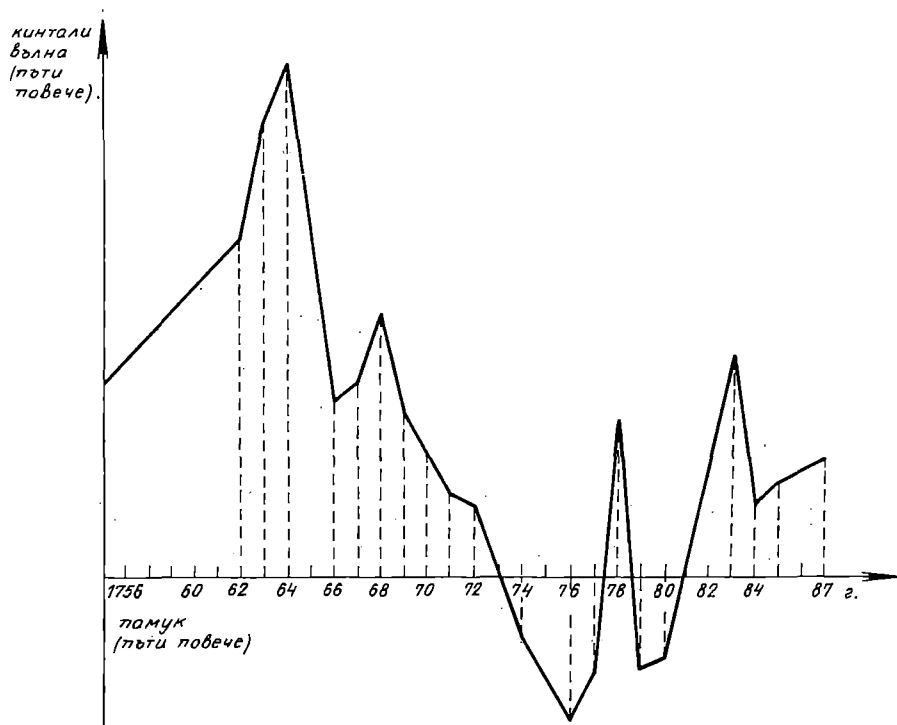
Как се е осъществявал износът на вълна през XVIII в. от балканските провинции на Османската империя?

През първите десетилетия на века в търговската политика на Франция липсва ясна концепция относно организацията на износа на вълна. Общите нужди на развиващото се текстилно производство в Западна Европа налагат търсенето и импортирането на тази суровина. Но реализирането на необходимите доставки на вълна се осъществява с голяма доза стихийност, без нужната координация и ритмичност. Всичко е зависело както от общата стопанска и политическа конюктура в Леванта, така и от инициативността на отделния търговец, от неговите лични способности и парични възможности, от неговите познания върху спецификата на османския пазар.

Надеждите за бърза и лека печалба привличат в орбитата на левантийската търговия много авантюристи, начинаещи търговци и неопитни младежи. Малцина от тях успяват да се утвърдят в голямата търговия. Повечето стават жертва на фалитите и общата несигурност в Леванта. Само

Фиг. 3. Износ на вълна от Константинопол (в кинтали)

Фиг. 4. Съотношение между износа на вълна и памук от Балканите (според тегловите им стойности)

продължителният престой в Европейския югоизток е позволявал, с изучаването на местните езици и обичаи, с приспособяването към османската действителност да се организира и поддържа конкурентноспособна и печеливша търговия²². И неслучайно, наред с идеята за създаване на Левантийската компания, Колбер предлага да се открие колеж за източни езици, в който трябва да се подготвят бъдещите организационни кадри на френската търговия в Османската империя — консули, драгомани, търговци²³.

Общите затруднения на френската търговия се допълвали от наличието на силна конкуренция, която може да се проследи на три различни нива — между самите французи; между френските търговци и местните производители; между отделните европейски държави, партньори на Османската империя — главно между Франция, Англия, Холандия, Венеция и Австрия.

Особено пагубна за французите в началото на века била вътрешната конкуренция. Тя се проявила между отделните френски търговци и между самите търговски колонии на Франция (най-вече между Константинопол, Солун и Смирна²⁴). Само през 20-те години на XVIII в. броят на фалиралите търговци в Марсилия, ввлечени в търговски операции из Леванта, надвишава 70²⁵. Безпорядъкът в търговията се отразява пряко и върху текстилното производство на Франция, което осигурява своите суровини (вълна и памук) предимно от тази търговия.

Стопанските и политически интереси на Франция в Средиземноморския басейн налагат стабилизирането на левантийската търговия чрез активната намеса на държавните институции в организацията и ръководството ѝ. В края на 20-те и 30-те години с активното участие на маркиз Вилньов — посланик в Константинопол от 1728 до 1741 г., и кралския министър Морпа са разработени серия от документи, насочени към разширяване стопанското проникване на Франция в Леванта и към премахване на силната конкуренция между френските търговци в този район. По своята същност взетите мерки са опит за почти пълно регламентиране на различните търговски дейности, осъществявани от Франция в Османската империя, като точното определяне броя на търговците в отделните колонии, ограничаване на техния престой до 10 години, фиксиране на цените и др.

В историческата книжнина проблемът за еволюцията на концепциите за организация на френската търговия в Леванта е добре осветлен. Изследванията на Масон, Пари и други автори²⁶ разкриват етапите на тази еволюция, отразяват разгорещените дискусии, водени между търговци, манифактуристи и политици, проследяват последователните опити на държавата да подчини и усъвършенствува съществуващата система на търговия с Османската империя. С оглед на конкретната ни тема ние ще разгледаме само някои неизползвани до момента документи, които илюстрират организацията на износа на вълна от Османската империя — въпрос останал в сянката на голямата тема за общата организация на френската търговия в Леванта.

Липсата на единодействие между отделните френски търговци в условията на силната конкурентна борба до края на 20-те години на XVIII в. довела до рязко покачване на изкупната цена на вълната и до облагодетелствуване на местните търговци, които изкупували вълната от селяните на ниски цени и впоследствие я препродавали на френските търговци на значително по-

²² AN — AEB^I 432. Мемоар на Дезальор от 22 авг. 1753.

²³ AN — AEB^{III} 190. Rapport de Montaran en 1753.

²⁴ Пак там.

²⁵ Пак там.

²⁶ Masson, P. Histoire du commerce...; Paris, R. Histoire du commerce...

високи. Затова една от основните идеи на Вилньов била да се обединят френските търговци, чрез прилагане на общи покупки на основните износни продукти.

Взетото от представителите на търговските колонии в Константинопол, Солун и Смирна принципно решение от декември 1731 г. за взаимно договаряне и фиксиране на продажбите на френски платна — основния вносен продукт за френските търговски къщи в Османската империя, било добра основа за договаряне и на покупките на вълна²⁷.

В отделните търговски колонии се организирали обсъждания за разработване на конкретни проекти за осъществяване на бъдещите общи покупки. Най-напред обсъжданията завършили в Солун, където се провели три събрания на френските търговци²⁸.

Първото събрание се провело на 8 март 1732 г. На него било прието предложение за фиксиране само на изкупните цени на вълната. Второто събрание от 26 март доразвило идеите на първия проект. Според него вълната трябвало да се изкупува общо за цялата търговска колония от специално избрани за целта представители, след което е трябвало закупената вълна да се разпреди между отделните търговски къщи според предварително направените заявки. Третият проект бил разработен на 1 април 1732 г. В него отново се предвиждало общо закупуване на вълната, но разпределянето е трябвало да бъде извършено по равно между всички търговски къщи²⁹.

Вилньов се запознал внимателно с трите проекта на солунската колония и препоръчал на Търговската камара в Марсилия да утвърди последния трети проект. Той смятал, че фиксирането само на изкупните цени няма да промени с нищо съществуващото положение, тъй като няма никакви гаранции, че отделният френски търговец в прекия си контакт с производителите ще спази поетите ангажменти. Вторият проект според френския посланик също бил нецелесъобразен, защото допускал възможности за силна предварителна конкуренция между търговските къщи при приемането на техните заявки. В подкрепа Вилньов привежда примера от последната година, когато френските търговци в Солун заявили 7000 бали вълна, а били доставени само 4000.

Търговската камара в Марсилия също се запознала внимателно с предложенията на солунската колония. И тя отхвърлила първия проект, но за разлика от Вилньов защитила втория проект и дала съгласието си за неговото приложение. Основният ѝ мотив бил свързан с желанието да се предостави по-голяма свобода за действие на отделните търговски къщи, като същевременно била оставена възможност след експерименталното осъществяване на проекта и при необходимост той да бъде усъвършенствуван³⁰.

В Константинопол решението за общо изкупуване на вълната е взето в началото на март 1732 г. Вероятно под силното въздействие на маркиз Вилньов френските търговци в Константинопол приемат и равното разпределение на закупената вълна³¹. Останалите търговски колонии вземат подобни решения, но било поради своята отдалеченост от Константинопол, било поради многочислеността си или незначителния износ на вълна, направените договаряния в действителност остават непрiloжени.

Въвеждането на общите покупки на вълна е сериозна крачка към неутрализиране на пагубните за френската търговия последствия от силната

²⁷ AN — AEB^{III} 190. f. 57; Masson, P. Histoire du commerce..., p. 17.

²⁸ AN — AEB^{III} 190, f. 64.

²⁹ Пак там, с. 64.

³⁰ Пак там, с. 66.

³¹ AN — AEB^I 426; AEB^{III} 190 f. 62.

конкурентна борба. Тази мярка позволява износът на вълна от Османската империя да бъде стабилизиран и постепенно увеличен. До известна степен се създават и възможности за ограничаване на ценовия натиск от страна на местните производители и търговци. Не на последно място общото закупуване на вълна позволява да се разшири и утвърди прекия контакт на френските търговци с местните производители, а отгук и въздействието в една или друга степен и форма със стопанството на отделните балкански провинции на Османската империя.

Премахването на конкуренцията между отделните френски търговци не намалило обаче конкуренцията между самите френски колонии. Тази конкурентна борба засягала почти всички вносни и износни артикули. По отношение на вълната тя се проявява особено силно между Константинопол, Смирна, Солун и Одрин. С наместата на Вилньов през 1732 г. е постигнато общо споразумение, според което константинополската колония получава монопол над износа на т. нар. пеладска вълна (добивана от заклани животни). Пеладската вълна се добивала предимно в областите около Константинопол от огромното количество овце, изпращани за консумация в столицата главно от българските земи. При това пеладската вълна съставлявала „почти единствения износен продукт“ за френските търговци в Константинопол³².

Останалите колонии можели да изнасят пеладска вълна само при условие, че е произведена в техните области. Специално разпореждане на Кралския съвет по търговията от 10 януари 1739 г. узаконява монопола на константинополските търговци върху износа на пеладска вълна, като изисква всички пратки в Марсилия да бъдат снабдени със сертификат, удостоверяващ, че покупката е извършена в съответствие със съществуващата регламентация. В противен случай вълната се конфискувала, а на съответните търговци били налагани парични глоби³³.

Няколко години по-късно, по повод на пеладската вълна, избухва конфликт между колониите в Константинопол и Одрин. Населението в Одринско, усвоило технологията за добив на пеладска вълна и започнало да осигурява френските търговци в Одрин с нея. Значителната консумация на овче месо във втората столица на Османската империя позволява бързото нарастване на изнасяната от Одрин пеладска вълна (вж. табл. 3)³⁴.

Качеството на одринската пеладска вълна било по-добро от това на константинополската. В Марсилия вълната, добивана в Одринско, се продавала с 0,14 — 0,17 пъти по-скъпо от внасяната чрез Константинопол пеладска вълна. Френският посланик бил принуден да вземе мерки, тъй като високата цена на одринската вълна привлякла производителите от областите непосредствено в района на Константинопол, които започнали да се договарят с търговците от Одрин и да продават там своята пеладска вълна.

Таблица 3

Износ на пеладска вълна от Одрин

години	количество	години	количество
1747	57 бали	1750	200 бали
1748	65 бали	1751	202 бали
1749	135 бали	1752	331 бали

³² AN — AEB^{III} 190 f. 62.

³³ AN — AEB^I 431 — Писмо на Дезальор от 25. II. 1733 г.

³⁴ AN — AEB^I 431.

През 1752 г. одринските търговци били договорили 400 бали пеладска вълна, която по право принадлежала на търговците от Константинопол. Последните се оплакали пред френския посланик и спорът бил разрешен в тяхна полза. Търговците на Одрин били принудени да прекратят поупките от други райони. Фиксирано било количеството пеладска вълна, което те имали право да изнасят в Марсилия — 250 бали годишно, и цената не по-висока от 6 1/2 пиастра единия кинтал. Наложено било одринските търговци да закупуват общо вълната чрез комисари, които ежегодно да се заменят³⁵.

В края на 50-те години Търговската камара премахнала задължителните взаимни договаряния и фиксиранията на поупките на френските търговски къщи в Леванта. Била предоставена свобода на търговията, защото допълнителните регламентации, въведени от търговските колонии на Франция в Османската империя, спъвали свободното развитие на текстилната промишленост в самата Франция. Постепенно собствениците на големи манифактурни предприятия наложили на Кралския съвет исканията си за осигуряване на свободната конкуренция в огромните пазари на Османската империя.

Единствено константинополските търговци запазили доброволно старата традиция и многократно настоявали пред Търговската камара за възстановяване на регламентацията и предварителното договаряне на поупките. Показателен е техният натиск през 1767 г.³⁶ В няколко мемоара те молят за респектиране на кралското разпореждане от 10 януари 1739 г., като изтъкват, че свободната конкуренция води до рязко повишаване на изкупните цени — от 5 1/2 на 8 1/2 пиастра за един кинтал вълна. Търговската камара обаче отхвърля тези искания.

Така системата, изработена под ръководството на Вилньов в края на 20-те и началото на 30-те години на XVIII в., изиграла своята роля за стабилизиране и разширяване на търговските позиции на Франция в Леванта, отстъпва постепенно през втората половина на века пред нуждите на развиващата се качествено нова френска промишленост. Тези промени в различна степен и в различни посоки за отделните османски провинции, ще намерят своите проекции в по-нататъшното проникване на капиталистическите производствени отношения на Балканите и в частност в българските земи.

През целия XVIII в. независимо от завоюваните успехи и от приоритета си пред останалите европейски държави френската търговия в Леванта се развива в условията на силна конкуренция с Англия, Холандия, Венеция и Австрия. По отношение на износа на вълна подобна конкуренция съществува, но без да има решаващ, остър характер. Количествата вълна, изнасяни от Англия, Холандия и Венеция, отстъпват многократно пред износа на Франция, а австрийският износ на вълна се реализира главно от северозападните райони на империята (включително от Северозападна България), където до края на века френските търговци не успяват да проникнат и да се установят трайно³⁷.

Много по-решаващо значение за френския износ на вълна от Балканите и по-специално от българските земи има конкуренцията с местните потребители, предимно големите работилници за производство на аба за нуждите на еничарския корпус. Тази конкуренция присъства в стопанските контакти на Франция с Османската империя през цялото осемнадесето столетие и

³⁵ Пак там.

³⁶ AN — AEB I 440.

³⁷ Svoronos, N. Le commerce de Salonique. . . , 239 — 242.

неведнъж предизвиква продължителни конфликти между френските търговци и поданиците на империята. Едно писмо на посланика Дезальор до консула в Смирна — Пейсонел, от 24 юни 1754 г. ни позволява да проследим динамиката на конкурентната борба през първата половина на века³⁸.

Началото на търговския спор френският посланик отнася към годините на управление на Мустафа II (1695 — 1703), който „по подобие на християнските крале“ положил много усилия за развитие на текстилното производство в своята империя. Значителните нужди от вълнени платове за еничарския корпус и двореца и ревността на султана към разширяващото се стопанско и политическо проникване на европейските държави в империята принудили Мустафа II да въведе отделни административни мерки, облагодетелстващи местното производство.

Търговците евреи, изпълняващи функциите на снабдители на големите работилници в Солун, Одрин и Константинопол с необходимите количества вълна, получили специални фермани, които осигурявали монополното им право да изкупуват вълната, докато доставят нужното на тези работилници количество суровини. Изрично се постановявало изкупната цена на вълната, предлагана на евреите, да не надвишава 12 аспри оката.

Френските търговци били сериозно ошетени. Най-засегнати били търговците в Солун и Константинопол, тъй като суровинната база на големите работилници за аба в империята била предимно Румелия, откъдето и френските търговски къщи осигурявали значителните количества, изнасяна за Марсилия, вълна.

Няколко писма на консулите в Солун разкриват добре възникналия конфликт в края на XVII и началото на XVIII в. На 12 август 1699 г.³⁷ Антоан Арно информира кралския министър, че през настоящата година евреите, снабдени със заповеди от Високата Порта, изкупували всичката произведена вълна за имперските работилници, и то на много ниски цени. Покровителствувани от еничарите, те продавали впоследствие излишните им количества вълна на французите, но на по-висока цена. Арно бил принуден да потърси съдействието на Високата Порта и заминал за Одрин, но бил посъветван от приближени на двора лица да се оправи сам и с мир. Следвайки дадения съвет, консулт раздал подаръци за 500 еку на солунските първенци, което позволило на френската колония да отклони за момента натиска на местните търговци.

Две години по-късно (1701) положението не се променило с нищо. В писмо от 12 март 1701 г.⁴⁰ Арно отново съобщава за големи загуби на френските търговски къщи, причинявани от местните търговци евреи, които започнали да договарят изкупуването на вълната от селяните три месеца преди стриженето на овцете. Разчитайки на подкрепата на еничарите, евреите извършвали покупки на места и със сила. Селяните от своя страна, за да компенсират загубите си от тези по същество задължителни доставки — широкс разпространена практика в стопанския живот на империята, продавали оставеното от евреите количество вълна на френските търговци на много високи цени.

Според Арно единственият изход бил обединението на всички французи и извършването на общи покупки на желаните количества вълна от отделните търговски къщи. По този повод на 23 февруари 1701 г.⁴¹ френската колония в

³⁸ AN — AEB^I 433.

³⁹ AN — AEB^I 990 f. 38 — 40.

⁴⁰ Пак там, 46 — 48.

⁴¹ Пак там, 50 — 51.

Солун изготвила меморандум, подписан от всички търговци (Рубо, Еспане, Гарние, Бронд-син, Готие и къмпани, Касто). Документът бил изпратен на посланика в Константинопол. В него намираме една интересна податка, разкриваща сложната и противоречива панорама на взаимоотношенията, които господствували в системата на османската търговия. В противовес на търговците евреи солунските французи предлагат съдействие на местните търговци „гърци и турци“, които предпочитали да продават вълната си на французите вместо на евреите, защото последните заплащали с непълноценни монети, а понякога вземали и насила най-хубавата вълна⁴².

Загубите на търговците в Солун и Константинопол принудили френския посланик да поиска намесата на Високата Порта, но отговорът бил необичайно твърд. Рами Мехмед паша, велик везир от декември 1702 до август 1703 г., издал заповед за забрана на износа на вълна от територията на Османската империя⁴³. Изкупните цени били понижени, местното производство насърчавано и предпочитано, а френските търговци били поставени при изключително тежките условия да извършват на практика контрабанден износ на вълна. Заповедта за забраната на износа на вълна била подготвена при възкачването на престола на Ахмед III.

Независимо от трудното положение, в което изпаднали френските търговци, пратките с вълна за Марсилия не били прекратени. Така в меморандум на солунските търговци от 1721 г.⁴⁴ се подчертава, че основният артикул за търговците в града е вълната, но тя не можела да се изкупува, преди евреите да са осигурили имперските работилници с необходимото количество, при това на много по-високи цени.

При управлението на Ахмед III (1703—1730) османското правителство полагало специални грижи за развитие на местното текстилно производство. Ибрахим паша, велик везир от 9 май 1718 до 30 септември 1730 г., осигурил за работилниците в Константинопол работници дори от Полша. Но тези своеобразни протекционистки мерки на Високата Порта завършили с неуспех поради непригодността на Османската империя, на нейните стопански устои, по пътя на формалното реформиране да достигне модерното европейско производство. Единствено работилниците в Солун и Пловдив продължили да функционират нормално и те поели тежестта по осигуряване на аба за еничарския корпус.

Забраната за износ на вълна станала излишна. Местните търговци евреи получавали своите ежегодни заповеди, но в тях вече изрично се ограничавали привилегиите им в рамките на 3000 кинтала вълна, достатъчни за нуждите на солунската работилница. С ферман от 25 юни 1731 г. Махмуд I забранил на търговците евреи да изкупуват по определената цена от 12 аспри на ока вълна каквото и да е било количество над нужното за солунската работилница⁴⁵.

Новото положение позволило на френските търговски къщи да се договарят пряко с евреите. За целта били обсъдени два проекта. Първият следвал съществуващата практика — да се оставят евреите да изкупят необходимото им количество за по 12 аспри оката, след което френските търговци трябвало да осъществяват своите общи покупки. Вторият проект предвиждал покупките на вълна да се извършват само от френски търговци, като те се задължили да предоставят на евреите 20% от изкупената вълна на

⁴² Пак там, с. 51^a.

⁴³ AN — AEB¹ 439.

⁴⁴ AN — AEB¹ 991 f. 246 — 247.

⁴⁵ AN — AEB¹ 433 — Писмо на Пейсонел до Дезалъор от 2 юни 1754.

цена 12 аспри оката. Французите предпочели втория проект, защото вероятността да продадат вълната си на евреите на безценица принуждавала селяните да насочат вълната си на север, към австрийските и унгарските земи⁴⁶, което нанасяло значителни вреди и загуби на френските колонии в Солун, Одрин и Кавала.

След Белградския мир (1739) търговията между Османската империя и Австрия се разширила. Нараснало общото търсене на вълна и памук. Конкуренцията между Франция, Австрия и Венеция се засилила. За търговците в Солун ставало все по-трудно да задоволяват нуждите на евреите, осигуряващи имперските работилници за аба и вълна. Последните се принудили да нарушат сключените взаимни договорки и отново започнали да изкупуват самостоятелно необходимата им вълна. Високата Порта, заинтересована да се поддържа местното производство на аба, възстановила с лекота протекционистките си мерки и със специален ферман облагодетелствувала местните търговци на вълна. Във всички зони от Солун до Константинопол османските поданици получили пълни привилегии в изкупуването на вълната, произвеждана в цяла Румелия.

През 1753 г. френските търговци от Одрин потърсили съдействието на посланика Дезалъор, но той бил посъветван от министъра на вътрешните работи да не бъде много настоятелен, защото въпросът за износа на вълна не се третираше специално в капитулациите, дадени на Франция, и упорството на френските търговци можело да предизвика отново забрана на износа на вълна от цялата империя.

На следващата година (1754) конфликтът се задълбочил. Този път пострадали и смирненските французи, които изкупували част от необходимата им вълна от балканските провинции на империята чрез свои посредници в Константинопол и Одрин. Мненията сред френските търговци се поляризирали. Колониите в Солун, Смирна и Одрин настоявали френския посланик да защити твърдо техните интереси пред Високата Порта, като се премахнат привилегиите на местните търговци. Най-активен привърженик на тези действия бил консултът в Смирна — Пейсонел.

Търговците в Константинопол и посланикът обаче били по-умерени. Те се опитали да избегнат повторната забрана на износа на вълна и заложили на изпитаната вече тактика — да спечелят на своя страна столичните управници. След поредица от срещи с представителите на еничарския корпус и с висши имперски чиновници, преминали в много обещания, вежливости и придружени с немалко подаръци, Дезалъор успява да постигне компромисно решение — френските търговци се задължавали да осигуряват по 2600 кинтала вълна вместо 3000 кинтала, които щели да се предоставят на търговците евреи срещу фиксираната в султанските фермани цена. Евреите от своя страна трябвало да се откажат от предоставените им привилегии да изкупуват с предимство добиваната в цяла Румелия вълна.

От 60-те години нататък липсват данни за подобни нови конфликти. Вероятно премахването на задължителните общи покупки е съдействувало за преодоляване на острите сблъсъци между френските търговци и местните производители и консуматори. За стопанския живот на балканските провинции на Османската империя задължителните изкупувания по предварително фиксирани от централната власт цени продължават да играят роля на задължаващ фактор. Но френските търговски къщи съумяват в условията на една силна корупция на чиновническия апарат в империята да извлекат

⁴⁶ Пак там.

максимални изгоди от тази практика и да разширят своите възможности за увеличаване на износа на памук, вълна, мед, зърнени храни и други артикули, които са били обект на специално внимание от страна на Високата Порта.

Важна роля във френския износ на вълна са имали използваните от френските търговски къщи посредници в покупките, които по правило са поданици на Османската империя. В ръцете на тези търговски агенти, главно евреи, се намирала съдбата на всеки французин, решен да намери място в голямата левантийска търговия. Те са влизали в контакт с производителя и са се договаряли за количеството и цената. Те са контролирали качеството на закупената вълна и са осигурявали транспортирането ѝ до складовете и магазините в Константинопол, Солун, Смирна, Кавала и Одрин. От тяхното умение зависело до голяма степен, дали ще се избегне произволът на османските чиновници и провинциалните първенци. Понякога френските търговци се доверявали поради малкия си опит на мошеници и в подобни случаи загубите били неизбежни. Красноречив пример е несполуката на търговската къща на Мартин Рикар. През 1749 г. един от нейните търговски агенти присвоява 10 000 пиастра, с които е трябвало да осъществи поредната покупка на вълна от Тракия⁴⁷.

Несигурността принуждава френските търговски къщи да предприемат действия за ограничаване на зависимостта си от поданиците на Османската империя. Със съдействието на Дезальор на 11 ноември 1749 г. в Константинопол е проведено общо събрание на френските търговци и техните помощници евреи. Прието е съвместно решение за учредяване на корпорация на търговските агенти (посредници), която ще бъде гарант за благонадеждността на всеки свой член. Френските търговски къщи се задължавали да вземат за свои агенти в търговските операции само членове на корпорацията. А тя от своя страна открила гаранционна каса с основен капитал от 12 000 пиастра. В случай на загуби по вина на своите посредници търговците могли да бъдат обезщетени напълно чрез гаранционната каса. Събранието приело съвместен договор с 20 общирни статии, в които се регламентират задълженията на двете страни⁴⁸.

Постепенно корпорацията на търговските агенти на френските търговски къщи се превръща в своеобразна привилегирована и затворена система, в която синът унаследява бащата, а всяка търговска къща има постоянни, потомствено покровителствувани търговски посредници. Примерът на Константинопол не е последван повсеместно от останалите колонии.

Трудно е да се проследи съдбата и конкретното функциониране на новосъздадената в Константинопол корпорация. В запазените документи от втората половина на века липсват сведения за фалити и неуспехи на френските търговски къщи в столицата на Османската империя, причинени по вина на техните местни агенти и посредници. Едно е сигурно — ангажирани с вноските си в гаранционната каса и заинтересовани с процент от печалбата на търговските къщи, които обслужват, местните търговски агенти са един от залозите за трайното развитие на френската търговия с вълна на Балканите.

Същевременно интегрирани в системата на една качествено различна търговия, каквато е френската, търговските посредници стават потенциални носители на духа на тази модерна търговия, пряко свързана с развиващото се в Западна Европа капиталистическо производство, носители на духа на самата просвещенска епоха. И ако през първите десетилетия на XVIII в. трудно

⁴⁷ AN — АЕВ¹ 428 — Писмо на Дезальор от 12 дек. 1749.

⁴⁸ Пак там.

могат да се установят измеренията на подобна социално-икономическа функция, то от 30-те години нататък в търговската активност на невключените във френската търговия балкански търговци (по-силно и по-рано при гърците и евреите и малко по-късно при българите) могат да се открият елементи, взаимствувани от френските търговци и техните агенти.

Широко разпространение например през втората половина на века във вътрешноимперската търговия получават платежните писма, които са били типични за френската левантийска търговия. В конкуренцията между френските търговци и местните снабдителни на абаджийските работилници в Константинопол, Солун, Одрин и Пловдив последните използват някои от характерните прийоми на френските търговски къщи, като колективните покупки, предварителното договаряне, препродажбата, и др.

След направения анализ на организацията и развитието на износа на вълна от балканските провинции на Османската империя през XVIII в., естествено възниква въпросът, какво е мястото на българските земи в този износ? Отговорът на този въпрос е свързан с цялостното изясняване на търговските контакти на Франция с българските земи през разглеждания период. В общи линии нашата историческа наука е разкрила формите и етапите на включване на българското стопанство в голямата левантийска търговия⁴⁹. Но в досегашните проучвания не е отделяно специално внимание на износа на българската вълна, осъществяван от френските търговски колонии в Османската империя.

Безспорно е, че вълната е традиционен износен продукт за българското стопанство, който до края на XVII в. е бил реализиран предимно чрез дубровнишките търговци. През XVIII в. целенасоченото стопанско проникване на Франция в Европейския югоизток довежда до постепенното включване на българските земи в нейните търговски интереси. Освен големите възможности за пласмент на манифактурни и колониални стоки българските земи предоставяли изгодни условия за организиране износа на значителни количества суровинни продукти, като вълна, кожа, восък, памук и др. Показателни за френския интерес към българското стопанство са изготвяните по различно време проекти за създаване на официални представителства в Русе и Пловдив за нуждите на търговската политика на Франция⁵⁰.

Включените обаче до момента в научно обръщение исторически извори не ни позволяват да очертаем точно мястото на българските земи във френския износ на вълна. Основната трудност идва от обстоятелството, че почти липсват преки свидетелства за контактите на френските търговци с българското производство. Френската дипломация е разполагала с богата информация за стопанските възможности на българските земи, която се получавала чрез пътешественици, мисионери или специално натоварени лица⁵¹. Независимо от това търговските къщи в Солун, Одрин, Константинопол и Смирна се ограничавали предимно в посещение на големите панаирни средища в българските земи — Сливен, Узунджово, Неврокоп, Свищов и др. Малко

⁴⁹ Гандев, Хр. Търговската обмяна на Европа с българските земи през XVIII и началото на XIX в. — В: Проблеми на Българското възраждане. С., 1976, 395 — 425; Pasculeva, V. Contribution aux relations commerciales des provinces balkaniques de l'Empire ottoman avec les Etats Européens au cours du XVIIIe et la première moitié du XIXe s. — In: Etudes Historiques. Sofia, 1968, 265 — 292; Георгиева, Цв. Френската политика и българите в началото на XVIII в. — ГСУ. Т. 70, 1976, 1980, 85 — 106; Георгиева, Цв. Един документ за френско търговско проникване в българските земи през втората четвърт на XVIII в. — Изв. НБКМ. Т. 16 (22), 1981, 649 — 664. и др.

⁵⁰ Георгиева, Цв. Един документ. . . , 649 — 664.

⁵¹ Цветкова, Б. Френски пътеписи за Балканите XV — XVIII в. С., 1975.

вероятно е при тези посещения френските търговци да са изкупували и вълна, тъй като транспортирането ѝ в значителни количества е представлявало сериозно затруднение, а и не всички панаири се провеждали непосредствено след необходимото за добива и обработката на вълната време.

За разлика от Дубровник през целия XVIII в. френската търговия не е могла да използва активно дунавските и черноморските пристанища, с което би увеличила многократно възможностите си за трайно стопанско проникване в българските земи. Затова основните количества българска вълна са изкупувани от френските търговски къщи опосредствувано — или чрез прекупуване от местните търговци, които сами доставяли вълната в Константинопол, Солун, Одрин, или чрез самостоятелно изкупуване, но в близкия за техните колонии хинтерланд.

През XVIII в. главно дебуше на българската вълна по посока Франция е Константинопол⁵². Вълната, изнасяна през Солун, е добивана от Македония, като по-голямата част от северозападните български земи осигурявали износа на вълна за Австрия, Унгария, Дубровник, Венеция⁵³.

Значителни количества българска вълна се изнасяли под формата на т. нар. пеладска вълна — добивана от големите стада овце, осигурявани от българското население, които били предназначени за консумация в столицата и Одрин. Както вече беше посочено, с кралска заповед от 10 януари 1739 г.⁵⁴ на Константинополската колония било предоставено монополното право да изнася „пеладска вълна“.

Определени количества българска вълна са били доставяни на френските търговски къщи от Константинопол и Одрин и чрез местните търговци. В документите от епохата тази вълна често е назовавана „вълна от Черно море“ или „българска вълна“⁵⁵. Нейното качество било сравнително пониско, но в условията на нарастващото търсене „българската вълна“ намирала добър прием от страна на френските търговци. За това свидетелствуват наблюденията на френските дипломатически представители Дезалюр, Вержен, Кастелан, Льо Бак и др.

Интерес представлява и обстоятелството, че част от вълната, изнасяна за Марсилия през Смирна, била закупувана с помощта на посредници в Константинопол и близките на столицата райони. Това разкрива една неизследвана досега посока в търговските връзки на Франция с българските земи. Още повече, че до 60-те години на века важна роля в левантийската търговия на Франция играе керванната търговия, която свързва в активен стокообмен Балканите, Мала Азия, Сирия, Египет и Франция. Централна роля в тази керванна морска търговия се пада на Смирна, обособила се като най-мощната френска колония в Османската империя през XVIII столетие. Ако прибавим и силното българско присъствие в Смирна в лицето на десетките установили се там българи, можем да установим действителни предпоставки за активни социално-икономически връзки на българските земи с френската търговска колония в Смирна.

Най-значимото следствие от износа на вълна от българските земи като елемент на френската търговия с Османската империя е създадалата се благоприятна предпоставка за разширяване на българското производство.

⁵² Георгиева, Цв. Цит. съч. с. 652.

⁵³ Svoronos, N. Le commerce de... , p. 652.

⁵⁴ AN — AEB¹ 431 — Писмо на Дезалюр от 25 февр. 1753.

⁵⁵ Masson, P. Histoire de commerce... , p. 613; AN — AEB¹ 443. Писмо на Приест от 7 февр. 1778; AEB¹ — 440. Писмо на Вержен от 19 февр. 1767; AN — AEB¹ 433. Писмо на Приест от 7 февр. 1778; AEB¹ 440. Писмо на Вержен от 19 февр. 1767, и др

Нарасналото търсене на текстилни суровини от страна на Франция и другите западноевропейски държави подтиква през XVIII в. количественото разрастване на селскостопанското производство в българските земи и в частност на занаятите, свързани с добива и обработката на вълна.

По-добрите възможности за пласмент на произведената продукция, предлагани от организираната система на френска търговия в Леванта, позволили на активните в стопанско отношение българи да намерят своето място като производители и търговски посредници в голямата търговия на Европа с Османската империя. Така те били приобщавани постепенно към една качествено различна стопанска система.

Като се вземе предвид значителното количество вълна, изнасяна от Балканите и в частност от българските земи, подобни влияния върху местния производител и търговец имат своето значение за насрояване на новия търговски дух, който в следващите десетилетия ще се изяви като един от бележите на общоисторическото развитие на балканските народи, като един от факторите на наченалите възродителни процеси в българското и другите балкански общества.